

УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК

*Нестерчук Ю.О., кандидат економічних наук, доцент
Уманський державний аграрний університет*

Некерованість процесу структурних змін в АПК вимагає вирішення питання про поглиблення державної підтримки галузі, в тому числі через ініціювання та участь в інтеграційних процесах. Участь державних органів в інтеграційному процесі, в залежності від їх правового статусу, може бути прямою, умовно-прямою та опосередкованою. Таким чином держава покликана оптимізувати цей процес як через зовнішній вплив, так і з середини.

Unruled process of the structural changes in the agrarian industrial complex needs solving the problem on the increasing of the state support in this branch including through the initiation and the participation in the integrational processes. The participation of the state bodies in the integrational processes depending on their legal status can be direct, conditionally direct and indirect. The state must optimize this process through the external and internal influence.

В процесі соціально-економічних трансформацій сільське господарство опинилось в зоні значних ризиків, адже темпи зміни зовнішнього середовища значно випереджають реакцію сільгосп підприємств на ці зміни. Низький рівень адаптації сільського господарства до ринкових умов пов'язаний, в першу чергу, з невизначеністю в економіці та суспільстві, нестабільністю і протиріччями у законодавстві та державній аграрній політиці. Це призводить до зростання інституціональних ризиків, як то відсутність механізмів, що регулюють цінові взаємовідносини між сільськогосподарськими, переробними, торговельно-закупівельними, ресурсовиробничими підприємствами; погіршення соціально-психологічного стану економічно активного населення; невизначеність довгострокових орієнтирів; непередбачуваність економічної та соціальної кон'юнктури тощо. Відсутність чітких науково обґрунтованих програм структурних змін в АПК призвела не тільки до некерованості цих процесів, а й до того, що суспільство в цілому не було готове до їх негативних соціальних проявів, що виникли на початку.

Така ситуація зумовлює постановку питання про доцільність поглиблення державної підтримки аграрного сектора економіки України на основі конструктивної переоцінки результатів спадщини радянської аграрної економіки, критичного аналізу практики ринкової трансформації та обґрунтування стратегії розвитку аграрного сектора. Дистанціювання держави від проблем аграрного сектора, породжених трансформаційною кризою, неприпустиме. Таку думку у різний спосіб висловлюють більшість науковців [1, 2, 3, 4, 5].

При цьому постає питання, до якої моделі згідно інституціональної теорії тяжіє Україна: контрактної чи експлуаторської? В. Новицький застерігає, що держава як суспільний інститут „може стати небажаним учасником поділу суспільного пирога, який тяжіє до надмірного управлінського завзяття і до ролі перерозподілювача продукту. Але вона ж може стати соціальним стабілізатором, гарантом суспільного благополуччя, стимулятором зростання” [6]. Зауважимо, що неефективність функціонування ринкових засад у вітчизняній економіці, що трансформується, не є вадю ринкового механізму, скоріше - наслідком відсутності ефективних ринкових інститутів та контролю таких ринкових інституціональних чинників, як власність, конкуренція, інформація, винагорода за ризик. Вивчення ролі державних органів у розвитку конструктивних процесів, що мають місце в сучасному аграрному секторі, означено як ціль статті. Крім того, необхідно визначитись з формами участі держави у формуванні та розвитку аграрно-промислових об'єднань різних типів.

Відомі вітчизняні вчені пропагують „пріоритетність економіки сільського господарства в задоволенні суспільних інтересів”[7]. Систематизуючи викладені в науковій літературі пропозиції щодо напрямів і форм підтримки аграрного сектора, узагальнимо пріоритетні завдання. 1.Збільшення обсягів бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників для відтворення матеріально-

технічної бази. 2. Розвиток соціальної сфери. 3. Стимулювання запровадження нових технологій. 4. Створення сприятливих умов для росту інвестицій у аграрний сектор. 5. Удосконалення банківської системи. 6. Формування інноваційної інфраструктури.

Окремо слід згадати про регулювання міжгалузевих відносин в АПК, як бази для розвитку інтеграційних процесів. На нашу думку, вирішення проблеми диспаритету цін вимагає концептуально іншої позиції. Практика підтверджує, що адміністративно-директивні обмеження та заборони щодо ціноутворення не захищають сільське господарство від монополізму підприємств першої та третьої сфер АПК. Тому вдосконалювати потрібно систему збуту. Достатній розвиток аграрної інфраструктури забезпечить рівноправність (в оптимальному варіанті – домінуюче положення в АПК), сільськогосподарської галузі з іншими сферами виробництва.

Причини аграрних проблем сьогодення та шляхи їх подолання, на нашу думку, слід шукати не лише на макро-, але й на мікрорівні – на рівні суб'єктів господарської діяльності. Неефективність вітчизняного сільського господарства є наслідком як цінового диспаритету та інших макроекономічних перекосів, так і незавершеності та суперечності внутрігосподарських відносин. Головна потреба ринку – наявність економічно активних учасників, зацікавлених у підвищенні власної ефективності, задля чого вони прагнуть здійснювати необхідні організаційні, маркетингові, технічні та інші інновації.

Одночасно вітчизняні науковці, а також Росії, Білорусі, серед пріоритетів розвитку аграрного сектора відзначають інституціональні – розвиток вертикальної інтеграції на основі формування замкнених циклів з виробництва, переробки та реалізації продукції, як одного з найважливіших напрямів організаційно-правової системи господарювання ринкового типу, що передбачає [8, 9]:

а) взаємодію господарських одиниць в межах технологічних ланцюгів з метою посилення позицій на ринку через отримання додаткових ефектів від виробничого процесу, що має наслідком збільшення прибутковості;

б) відновлення втраченої під час реформи керованості товарних, ресурсних, фінансових потоків;

в) підвищення фінансово-економічної стійкості шляхом формування відносно замкнених циклів в межах інтегрованих об'єднань;

г) стимулювання попиту населення на продукти харчування за рахунок зниження сукупних витрат;

д) мобілізацію інвестиційних ресурсів, технічне переоснащення і модернізацію виробництва за рахунок як внутрішнього накопичення засобів учасників інтегрованого утворення, так і мобілізації зовнішніх джерел;

е) сприяння реструктуруванню неплатоспроможних, збиткових та низькорентабельних сільськогосподарських підприємств;

є) збільшення надходжень податкових платежів в бюджет за рахунок зростання обсягів виробництва.

Вітчизняний та зарубіжний досвід створення аграрно-промислових формувань дозволяє обмежити коло потенційних ініціаторів інтеграції, одним з яких є держава.

Слід зазначити, що за мотивованості лише державних органів влади усіх рівнів інтеграційні процеси не можуть бути перспективними. Якщо ж держава дистанціюється від цих процесів, мотиви і потреби інших ініціаторів інтеграційних процесів можуть призвести до монополізму та поглиблення кризових явищ. Тому держава, через відповідні органи влади, повинна як ініціювати інтеграційні процеси в АПК, так і контролювати та управляти ними, вдосконалюючи нормативні, кредитно-фінансові, податкові механізми.

Постає питання, чи достатньою є ініціююча та контролююча функція держави в розбудові аграрно-промислової інтеграції, а чи держава, через

відповідні органи, може брати активну участь у функціонуванні інтегрованих формувань, враховуючи, що всі інші ініціатори інтеграційних процесів автоматично стають їх учасниками?

Необхідність та можливість участі державних структур у той чи інший спосіб (прямо, опосередковано) в процесі аграрно-промислової інтеграції обґрунтована багатьма вченими [10]. Аргументується ця теза необхідністю задоволення потреб, основні з яких: забезпечення продовольчої безпеки на всіх рівнях; раціонального розміщення виробничих сил; поновлення управлінської функції в АПК; розмежування функцій державного та господарського управління тощо.

Участь державних органів в інтеграційному процесі, в залежності від їх правового статусу, може бути прямою, умовно-прямою та опосередкованою.

Опосередкованим називаємо вплив представницьких органів влади, що, виходячи з рівня власної компетенції, сприяють успішному розвитку аграрно-промислової інтеграції через прийняття відповідних законодавчих актів. Адміністративна влада певного рівня (виконавчі органи) створюють необхідні умови для розвитку інтеграційного процесу, виступаючи із законодавчою ініціативою та розробляють для цього відповідні нормативні документи. Такі ж функції делегуються органам управління державним майном та органам управління агропромисловим комплексом. Прямий вплив держава здійснює через безпосередню участь державних організацій різних рівнів в господарських інтегрованих структурах АПК.

Вважаємо, що аграрно-промислове виробництво в умовах міжгалузевих зв'язків, існуючих з часу відособлення промислових галузей, можливе лише за рахунок формування інтеграційних характеристик цих зв'язків. А державні структури, відповідно до рівня своєї компетенції, не лише можуть, а й повинні у той чи інший спосіб брати участь в аграрно-промисловій інтеграції, оптимізуючи цей процес як через зовнішній вплив, так і з середини.

1. Чеботарьов В.А. Необходимость та умови структурної трансформації АПК на інноваційній основі // Економіка АПК. – 2003. - № 7. – С. 33-39.
2. Іваницька С.Д. Ефективність державної підтримки агропромислового виробництва // Економіка АПК. – 2003. - № 2. – С. 114-116.
3. Лопатинський Ю. Інституціональна аграрна матриця // Економіка України. – 2004. - № 4. – С. 64-71.
4. Юрчишин В.В. Розбудова системного державного управління сільським господарством // Економіка АПК. – 2005. - № 6. – С. 6-17.
5. Даниленко Л. Обоснование необходимости государственного регулирования аграрного сектора // АПК: экономика, управление. – 2006. - № 3. – С. 43-46.
6. Новицький В. Інституціоналізм у діалектиці сучасного економічного розвитку // Економіка України. – 2005. - № 7. – С. 49-58.
7. Саблук П.Т. Становлення аграрної політики в Україні // Економіка АПК. – 2006. - № 1. – С. 3-7.
8. Гусаков В.Г. Состояние и перспективы реформирования и рыночного развития сельскохозяйственного производства Беларуси // Економіка АПК. – 2003. - № 9. – С. 124-127.
9. Кондратьева И. Количественная оценка уровня государственного регулирования сельского хозяйства // АПК: экономика, управление. – 2006. - № 2. – С. 71-77.
10. Гольшев М. Агропромышленная интеграция в условиях многоукладной экономики // АПК: экономика, управление. – 2000. - № 11. – С. 51-56.